

EMANCIPÁCIÓ

Csak jót!

Török Róbert

1867: XVII. t.-c. 1. §. „Az ország izraelita lakosai a keresztény lakosokkal minden polgári és politikai jog gyakorlására egyaránt jogosítottaknak nyilvánítanak. 2. §. Minden ezzel ellenkező törvény, szokás vagy rendelet ezennel megszüntetettik.” A két rövid mondat, száz évek küzdelmeinek lezárása, amely küzdelmek során a magyarországi zsidóság emancipációjáért érvelt, tárgyalt, s tett konokul újabb és újabb lépéseket. 1867. december 27-én az uralkodó szentesítette a törvényt, amely 1868. január elsejével – százötven esztendeje – hatályba lépett. Olyan új helyzetet teremtve az ország s Budapest izraelita vallású pogárainak, amelyben nem volt többé kérdés, van-e bármi jogi természetű akadálya annak, hogy kiteljesíthessék tehetségüket. Hogy elismerést szerezzenek maguknak, olykor nemzedékek óta itt élő felmenőiknek, hogy beírják nevüket egy szakma vagy éppen a város közössége, akár a nemzet történetébe, hogy fiaik, egzisztenciájuk örökösei fényes pályát futhassanak be.

Sternberg Ármin

A Sternberg hangszer-kereskedelmi cég és gyár alapítása a 19. század végére esik. A század közepére kialakuló gazdasági virágzás, az iparpártolás, az adózási kedvezmények, a főváros fejlődése valamint az emancipációs törvény adta lehetőségek kedveztek a gyenge lábakon álló hazai hangszeripar fejlődésének. Sternberg Mózes (1802–1866) és Abelesz Fanni (1820–1895) 1861-ben született fia, Sternberg Ármin 1884-ben megalapította szerény boltocskáját Pest VII. kerületében, a Kerepesi út 36. szám alatt, szemben a Rókus kórházzal. Kezdetben egyedül munkálkodott itt. De aztán lendületet vett az üzlet, s mire a csúcsra ért, már nemcsak Magyarhonban, de szerte a világon halmozott sikert sikerre.

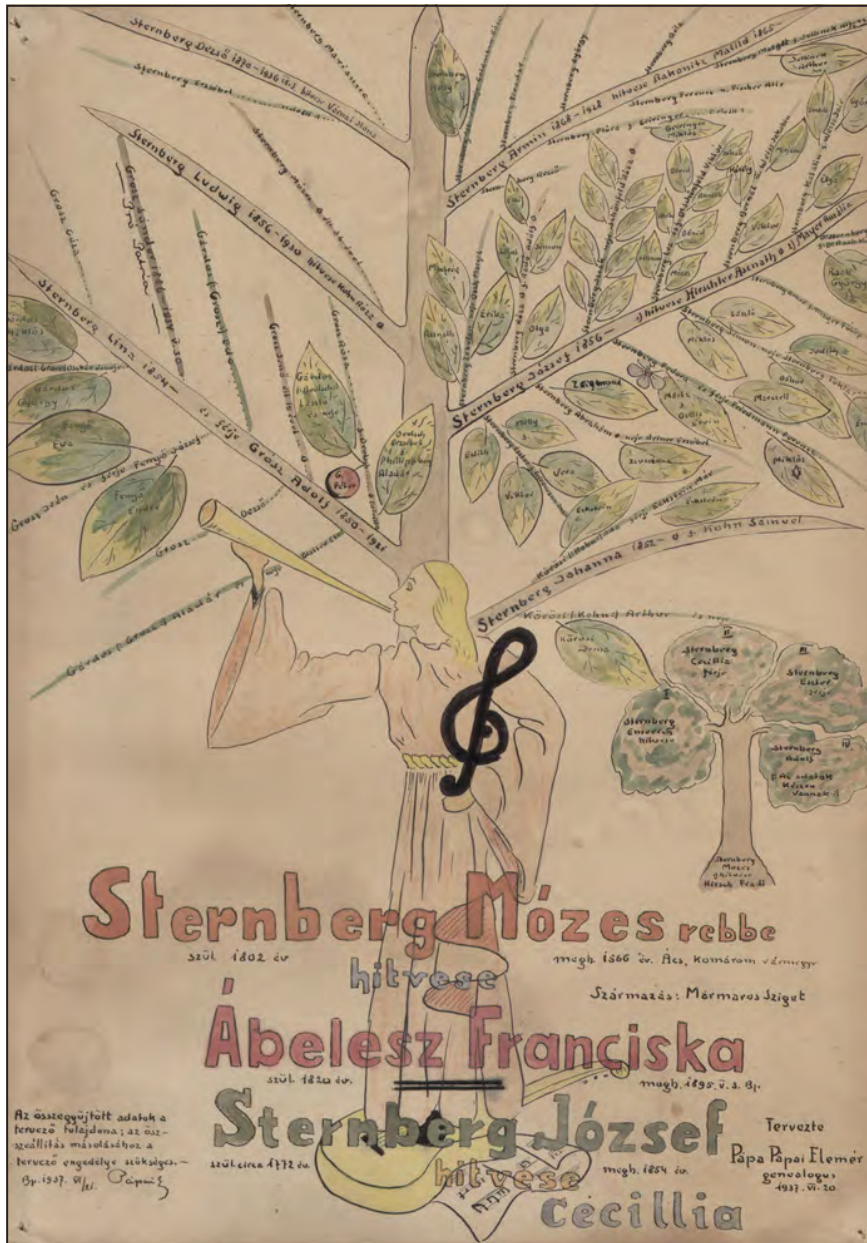
Sírfelirata szerint „*Neve – fogalom Sternberg Ármin (1861–1928) császári és királyi hangszergyáros. Az egyetlen magyar zsidó gyáros e szakmában. Példáát bevilágítja élet-utunkat.*” (A szöveg túloz: nem ő volt az egyetlen zsidó ebben a szakmában, de az ő pályája a legsikeresebb)

A lehetőségek földje

A család apai ősei Máramarosszigetről származtak. Nagyapja Sternberg József (1772–1854) és felesége Cecília az 1930-as években rajzolt családfa szerint még ott élt. Ármin szülei később a Komárom vármegyei Ács községben telepedtek le. Édesapja rebbe (rabbi) volt. A településen ortodox zsidó hitközség működött, zsinagógával, temetkezési egylettel, iskolával. (Édesanyja ágán, az Abelesz családban is ismerünk ácsi rabbikat.)

Sternberg Mózes 1866-ban bekövetkezett korai halála után özvegye nevelte fel a hat gyermeket. Nyilván a társadalmi felemelkedés és a jobb megélhetés reményében költöztek az akkor nagyvárossá fejlődő Budapestre. Mindnyájan: Johanna, Karolina, József, Lajos, Ármin és Dezső. Idővel a testvérek is bekapcsolódtak az üzletvitelbe.

Ármin a családi legenda szerint egy olasz hangszerkészítő mester révén ismerkedett meg a szakmával, és eleinte csak hangszerek javításával foglalkozott. Első találkozásukról fia, Sternberg Tivadar Csak jót! című írásában olvashatunk: „*A régi jó időkben, 1863 táján porlepte postakocsi állt meg a Kerepesi-út rozoga indóházában. A kocsiból a többi utas közt egy olasz hangszerkészítő mester szállt ki, aki néhány kellemes napot akart eltölteni Pesten. Aztán holtáig itt maradt. Megszerette ezt a jókedélyű, fiatalosan nekilendült várost, amely – szerinte – teli volt muzsikával. Valahol a város egyik csendes, hangulatos uccájában szerény kis műhelyt nyitott és tanítványokat gyűjtött maga köré. Az elsők között, aki a tanítványok közül felszabadult volt – mint azt a hangsze-*

forrás: Magyar Zsidó Múzeum

rész céh öreg foliánsában olvashatjuk – Sternberg Ármán.” (Vidám Ujság, 1933)

Az 1883–84-ben alakult cég családi vállalkozás volt, s ezt a jelleget mindvégig megőrizte. 1891-től öccsével, Dávid Dezsővel (1870–1936), a későbbi gyárigazgatóval közösen jegyezték, Sternberg Ármán és Testvére néven. Dezső később egy másik vállalkozást is jegyez tulajdonosként: a Musica Zongo-

ra- és Hangszerkereskedelmi Rt. igazgatójaként is működött. Jóval később feladta üzleteit, s családjával együtt Szegedre költözött. Itt érte a halál 1936-ban, 66 éves korában. Nekrológiájában a következőket írja róla a Délmagyarország: „Sokan ismerték és becsülték, meleg kedélyű, szívélyes ember volt. Sternberg Dezsővel a régi generáció egy értékes képviselője dőlt ki a sorból. Igazi béke-

beli kereskedő volt, aki az újabb szellembe nem tudott beilleszkedni. Évekkel ez előtt felhagyott az üzlettel, és azóta itt élt (Szeged) gyermekei és rokonai között.”

A pesti üzletbe Ármán felesége, Rakonitz Matild (1864. november 19. – 1944. október 21.) és gyermekei is bekapcsolódtak. Rakonitz Matild Machla óbudai zsidó családból származott. A házasságukat is Óbudán kötötték 1887-ben.

Az alapító mindent megtett annak érdekében, hogy üzletét felendítse. Császári és királyi udvari szállítótá vált. Szinte minden kiállítási érmet begyűjtött termékeivel, külföldre is nagy számban szállított, de importált is hangszereket. Klauzál utcai gyárában a legkülönfélébb hangszereket, sőt beszélőgépeket is gyártott. Családjá révén számtalan leányvállalattal és beszállítóval tartotta a kapcsolatot (New York, Berlin). Szinte minden akkori neves zenész, színész, ismert ember, hercegek és királyok is náluk vásároltak, nem csak hagyományos termékeket, de audió-technikai eszközöket, rádiót, gramofont vagy akár saját sorozatú gramofonlemezeket is. A cég hangosította a BNV-t, más nagyrendezvényeket és a fővárosi fürdőket.

Már 1908-ban kelt jubileumi árjegyzékben megnevezi utódait. A fényképpel ellátott megrendelőlapon látható a jövő generáció: Sternberg Pál, Tivadár és Rezső mint leendő tulajdonosok. A hat fiú (Tivadár, Rezső, Pál, Ferenc, Béla, György) mindegyike vagy a szakmában vagy a családi cégnél helyezkedett el. Lányait, Flórát és Margitot is kereskedőnek taníttatták. Férjüket mindketten a bank vagy az ipari-kereskedelmi szektorból választották.

A második nemzedék

Ármán a hagyományok jegyében nevelte utódait. Megfontolt, céltudatos és összetartó volt a családi élet és annak szervezése: „Az én apám olyan elvet vallott, mely minden üzlet boldogulásának talpköve: »Csak jót!« Ez a jel-szó komoly tartalmat kapott apámnál, aki már korán világgá küldte fiait, hogy lássanak és tanuljanak és hogy tapasztalataiknak eredményeit üdvösen hasznosítsák nemcsak az ifjú magyar gyártüzem, hanem a magyar közönség javára is.

Csak így vált lehetségessé, hogy hangszer-iparművészeti műhelyeink kezdetben és azóta is, csak százszor kipróbált, elismert szakértők és nagy zenészek által megvizsgált hangszereket bocsássanak egyre növekvő vevőtáborunk rendelkezésére.” (Vidám Újság, 1933)

A Sternberg fiúk nevelője egy ideig a világhírű zenebohóc, Grock, eredeti nevén *Charles Adrien Wettach* (1880–1959) volt, aki önéletrajzi írásában megemlíti, hogy a hangszerkészítést Sternbergék gyárában tanulta meg.

Armin utóda, Sternberg Ferenc 1899. június 16-án született Gödöllőn. Budapesti főreáliskolai érettségi után a bécsi Hochschule für Music und Darstellende Kunst művészeti főiskola kurzusait végezte, majd Németországban és Ausztriában tanulmányúton tökéletesítette tudását. Egy ideig a bécsi Sternberg leányvállalatnál dolgozott. 1923-ban tért haza, s lett gyárigazgató: „Szeretetre méltó egyénisége és korrekt üzleti módszerei közbecsülést szereztek számára. Zeneszerzéssel és költészettel is foglalkozik. Szerkeszti a Sternberg Híradót, amely szépirodalmi és esztétikai írásaival figyelmet szokott kelteni és havonta 50 000 példányban jelenik meg. Tevékenyen részt vesz a közgazdasági életben is, a Gramofonkereskedők Országos Egyesületének alelnö-

ke, az OMKE választmányi tagja (...) Becsült, kedvelt tagja az előkelő társaságnak.” (Ki-Kicsoda Kortársak Lexikona, 1936)

Öccse, Béla 1900. június 9-én született Gödöllőn. A budapesti Kereskedelmi Akadémia érettségizett, majd a Közgazdasági Egyetem következett. A hangszergyár adminisztratív igazgatója lett. Több évet külföldön töltött tanulmányúton, elsősorban a gyár exportfejlesztése érdekében építette a kapcsolatokat. „Széleskörű és mélyreható közgazdasági tudása csak természetessé tette, hogy több egyesület elnöki tisztségbe

választotta. Így a többi között elnöke a Rádiókereskedők Országos Egyesületének és a Mesteriparosok Országos Egyesületének is. Egyéb tisztségei között megemlíthjük, hogy az OMKE választmányi, a Budapesti Egyesült Ipartestület elöljárósági tagja és tagja a Magyar Touring Clubnak. A magyar ipari és közgazdasági élet aktuális kérdéseiről tartott előadásai és értekezései termékenyítően hatottak a törvényalkotás munkájára is. A budapesti, bécsi és londoni előkelő társaságok nagy szeretetnek örvendő tagja.” (Ki-Kicsoda Kortársak Lexikona, 1936)

Grock a világhírű bohóc önéletrajzi írásában említi, hogy egy időben Sternbergék szolgálatában állt, az ifjú családtagok nevelőjeként és hangszerész-segédként tevékenykedett. Így emlékezik ezekre az évekre: „De vissza a cigarettavéghez, Budapestre, az Opera elé! A nikotín jó szellemei sohasem segítettek rajtam gyorsabban. Eszembe jutott, hogy még megvan a hegedűm! Hazasiertem, hónom alá kaptam a hegedűt és sorra járva a bérkaszárnnyakat, egy hétig jól, rosszul el tudtam tengődni, mint »udvari énekes«. Egy napon bementem a legközelebbi hangszerkereskedésbe, hogy húrokat vegyek. Előttem egy olaszt szolgáltak ki, aki nem tudott magyarul. Csak úgy bírt zöldágra vergődni, hogy franciára fordítottam a beszédet. Amikor aztán, tanújelét adtam tág instrumentalista szakismeretemnek, Sternberg, a tulajdonos hirtelen kettős ajánlatot tett nekem: legyen a gyermekei francia nevelője és tanuljam ki a hangszerkészítést. Az ajánlatot elfogadtam... Bethlentől Sternberghez. Mágnesbirtokról, ahol gondtalanul éltünk mindannyian, a kereskedő üzemébe, aki minden garast tízszer megforgatott, mielőtt kiadta volna – ugyancsak erős temperaturaváltozást jelentett számomra! Sternbergék derék és használható emberek voltak. A három testvért, akiket gondoztam, – mindjárt elmondom, hogy miképpen – a legutóbbi három év előtti budapesti vendégszereplésem alkalmával viszontlátam, valamennyi jómódú ember lett. Az összetartás ebben a zsidó családban is példás volt. Nem ismertek semmiféle pazarlást. Minden tettük meggondolt és céltudatos volt és mindent az előbbrejutás szolgálatába állítottak. Sokat tanultam a javítóműhelyben, melyet egy igen ügyes bécsi munkás Franz Stahl vezetett. Néhány nap alatt nagyjából mindent megtanultam, amire szükségem volt, hogy újonnan tudjam filcezni vagy felhangolni a zongorákat. Szereztem egy teljes felszerelésű szerszámládát is, mely később minden utamon elkísért. Sokszor segített az a láda rajtam is, másokon is. Vannak magyar és spanyol vidékek, ahol alig van régi zongora, melyet Grock ne javított és hangolt volna.

Egy reggel Sternberg elküldte a gyereklányt, és én hálófülkémből átköltöztem a gyerekszobába. A szobán a három fiúval [Tivadar, Pál, Rezső – T. R.] osztozkodtunk, akik kilenc, tíz és tizenegy évesek voltak. Nevelőnő lettem! A pamlagon aludtam. Reggel hatkor zörgött az ébresztőóra. Úristen, mennyit kellett kínlódnom, amíg a gyerekeket kirángattam az ágyból. Mikor ez végre sikerült, kimentem a konyhába és elkészítettem a reggelijüket. Visszatérve felöltözöttem és nagy sírásvívás közt megmosdattam őket. Az egyik nem akart mosakodni, a másikon fordítva volt a nadrág, a harmadik nem akart tejet enni. Egy éjjel fel kellett kelnem, hogy az egyik alá száraz lepedőt tegyek. Mint mondtam egyáltalán nem volt könnyű sorom. Végre félnyolckor Grock, a nevelőnő, elhagyhatta velük a házat. A legnagyobb egyedül ment elől és a másik kettőt kézen fogva vezettem utána. Elkísértem őket az iskolába, aztán bementem a műhelybe. Délben megint elmentem értük. Délután francia óra következett, este pedig újból végig kellett csinálnom a reggeli komédiát, a vetkeztést, a mosakodást, a lefekvést. Nagyon tetszett nekem a zsinagóga, ahová minden szombaton elkísértem a gyerekeket. Fülelem nem tudott betelni a végtelen és komor litániákkal. A Sternberg-epizód addig tartott, amíg csak meg nem untam. Ami elég sokára következett be. Egy nap egy sramlizenésznek húrokat adtam el és a zenész megkérdezett. – Nem ismer valakit, aki tud hegedülni? Dehogy nem. Saját magamat. Xylophonon és mandolinon is játszom. – Nagyszerű! Jöjjön ma este a Koronakertbe... Korán lefektettem a gyerekeket és úgy tettem, mintha aludnék, mert az öreg Sternberg sokat adott a házirendre. Tíz óra után kiosontam a házból, elmentem a Koronakertbe, bemutakoztam új kollégáimnak és reggel négyig muzsikáltam velük. Harmadszor azonban Sternberg elcsípett. Ezt aztán semmiképpen sem tűri! Gyereklány vagy sramlizenész?! Stantepede határoznom kellett. Az elhatározás nem esett túlságosan nehezemre így aztán hirtelen végeszakadt a nevelőnői pályafutásomnak.”

(Grock, a bohócok királya. Magyarország, 1931. október 16.)

Telefon 4—81.

ÖN BÉREL
egy ócska zongorát vagy pianinót
KIDOB
havonta 12 vagy 16 korona kölcsöndíjat,
végre pénzt kiadta, zongorája nincsen.

HA FIZET
havonta 20 koronát, kap egy kiváló
gyártmányú legmodernebb ércpáncél-
tökés, keresztúros új zongorát vagy
pianinót, nem ír alá váltót, nem állít
kezest, nincs lekötve bankszövetkezet-
nél és idővel mégis tulajdona lesz a
zongora. Ilyen ideálisan líbeláris mó-
don kapható kizárólag csak

MUSICA R.-T.

Igazgató: Sternberg Dezső,
zongora-eladási és kölcsönző telepén.
Eufon tölcsernélküli legtökéletesebb
grammofon és művészelemek föl-
árusítása

Budapest, VI., Teréz-körút 1. szám.
(Király-utca sarok)
az Orsz. Zeneakadémia közelében.
Zongorák becsérelése, javítása, han-
golása legkoulásabban. — Kizáró-
lag elsőrangú gyártmányok.
Színházai, hangverseny

OTTHON PRODUKÁL
az EUFON tölcsernélküli éneklő-, beszé-
lő- és zenélő-gép, művészelemekkel.

Yarnay 44 Pál Budapest.

A Rákóczi úti üzlet

1933-ban az özvegy és a tulajdonosok a céget részvénytársasággá alakítják, illetve a hagyatéki eljárás elhúzódnása miatt új néven (Sternberg Hangszeripari és Kereskedelmi Rt.) új céget alakítanak. Ennek lesz az igazgatója Sternberg Tivadar. Két fivére, Ferenc és Béla a hangszergyárat vezetik.

Sternberg György mint főmérnök a hang-erősítő berendezések világhírű szakértője lett: „Később amikor mi fiúk vettük át apánktól az iparvállalatot semmit sem változtattunk a kipróbált elven. »Csak jót!« – maradt tovább a jelmondatunk, amelynek mint szakértők igyekeztünk modern tartalmat adni. Sikeresen fejlesztettük tovább az üzemet, amelyben nagy rész illeti fivéremet Sternberg György főmérnököt, aki a technika óriási fejlődését a hangszergyártás és az akusztikai tudomány terén lankadatlan tetterővel, tudással és invencióval hasznosította üzemiünk javára.” (Vidám Újság, 1933)

1936. október 15-től visszatértek az eredeti cégformához. A második világháború alatt tovább működtek. Az alapító feleségét 1944-ben érte a halál. A gyermekek közül Rezső 1944-ben a mihldorfi koncentrációs táborban halt meg, s a holokaustzt áldozatává vált testvére, Margit is. A többiek túléltek a háborút és a vészorszakot. (A család az 1930-as évek végén igyekezett az üzleti életre koncentrálni, s a zsidótörvényeket megelőzve, a gyermekek már korábban az ágostai evangélikus vagy katolikus hitre tértek át.)

A világ fogadta be őket

Sternbergéket a második világháború után 1948-ban államosították. Az életben maradt családtagok egy része Amerikába emigrált, rokonaiknál találtak új hazára.

A Sternberg gyerekek közül Ferenc és – házasság utáni nevén – Sternberg-Geiringer Flóra 1939 júliusában Bécsen és Németország-

gon keresztül a franciaországi Cherbourg kikötőjéből az Európa hajón az Egyesült Államokba utaztak. Sternberg Béla először Londonba indult, majd az emigrációs iratok szerint 1947-ben a kanadai Montrealban telepedett le. Sternberg György főmérnök szintén Montrealban kötött ki 1948-ban, előtte testvérénél Tivadarnál lakott a Virginiai Norfolkban. Új nevén, Theodore Sternbergként 1946 májusában utazott ide feleségével *Rosenblatt Bellával*. Soha nem tért haza. Új hazájában Mozart Music Store (Corporation) néven megalapította új, saját hangszerüzletét, amelyet majd negyven évig vezetett. Testvére, Ferenc ugyancsak itt, Norfolkban telepedett le magyar feleségével, *Fischer Erzsébet*tal. Ferenc és Tivadar a Norfolkki Forest Lawn temetőben nyugszik. (Ferenc sírjára, az üzletre emlékeztetve a „Mozart” név is felkerült).

György 1954–1955-ben visszatért Norfolkbba, talán ő is beszállt az üzletbe. Sternberg Béla később hazatérhetett, 1973-ban, feleségével, *Jusztar Rozáliával* egy évben halt meg. Sírjuk a Kozma utcai temetőben őrzi emléküket.

A Rákóczi úti székház átvészelte az ostromot, de a régi homlokzati freskók eltűntek. 1949-ben már ebben az épületben működött a Hangszerkereskedelmi Nemzeti Vállalat.

Sternberg Pál felesége, *Goldner Róza* itthon maradt, és a szakmában dolgozott. 1949-ben a Lyra Hangszerkereskedelmi Vállalat igazgatójaként tűnik fel, amely ekkor a valaha szintén a család (Sternberg Dezső) tulajdonában lévő vállalkozás, a Musica Rt. korábbi telephelyén, az Erzsébet körút 19. szám alatt működött.

A régi Sternberg hangszergyárban az 1950-es években továbbra is hangszereket készítettek. 1949-ben a magán nagykereskedelem felszámolása befejeződött. Szeptemberre a játék- és hangszer szakmában kereskedőket is államosították. A cég neve 1949. július 28-tól Hangszerkereskedelmi Nemzeti Vállalat lett.

A hangszerek forgalmazását átvette a már többször átalakult hatalmas monopolcég, a Sport-, Hangszer és Játékárú Nagykereskedelmi Vállalat, amely 1955. január 1-jével kezdte meg működését. 1967-től a TRIÁL nevet vette fel. Sternbergékre már csak a „Szonáta” hangszerboltját átkeresztelt Rákóczi úti üzlet emlékeztetett, amely a 2000-es évek elejéig működött.

Ma már csak a világ számos országában fellelhető antik hangszereik, hanglemezeik, valamint néhány régi dokumentum és ezernyi reklám emlékeztet Európá egyik legnagyobb hangszergyárosára és -szállítójára. ●

A képek forrása: Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum

